

Nr 607.

Av herr **Wedén m. fl.**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 224, med förslag till lag om ändring i värnpliktslagen m. m.

I proposition nr 224 med förslag till lag om ändring av värnpliktslagen m. m. föreslås bl. a. nya metoder för uttagning av värnpliktiga för befälsutbildning. Vi skola här endast ta upp frågan om uttagningen till underofficersutbildning.

Till grund för vad Kungl. Maj:t här föreslår ligger i huvudsak ett av 1948 års värnpliktskommitté utarbetat förslag, innebärande att till värnpliktiga underofficerare uttagas vid inskrivningen dels samtliga värnpliktiga tillhörande grupp K med vissa särskilt nämnda undantag, dels ock bland värnpliktiga i allmänhet det ytterligare antal, som erfordras för att tillgodose behovet av värnpliktiga underofficerare i krigsorganisationen. Enligt kommitténs förslag borde uttagningen av studenter och likställda till här ifrågavarande utbildning således vara obligatorisk, medan uttagningen av värnpliktiga i allmänhet skulle ske med ledning av särskilda inskrivningsprov och exploration. Explorationen skulle tjäna som en kontroll av resultatet av inskrivningsprovet och vara avsedd till att möjliggöra en bedömning av sådana för befälsutbildning betydelsefulla egenskaper, vilka icke kunnat prövas med ledning av inskrivningsprov och läkarundersökning. Explorationsförfarandet borde genomsnittligt pågå 12—15 minuter och utföras av en person, som icke tillhörde inskrivningsnämnden. Helst borde denna exploration utföras av fackpsykologer, men eftersom tillgången på lämpliga fackpsykologer vore begränsad, finge man även anlita truppofficerare med viss för detta ändamål avsedd kortare kursutbildning. Det nya uttagningssystemet skulle enligt kommittén tillämpas fr. o. m. år 1950.

Av de remissinstanser, som yttrat sig över värnpliktskommitténs förslag i denna del, har enligt den i propositionen lämnade redovisningen endast en — arbetsmarknadsstyrelsen — tillstyrkt detsamma utan erinringar. Övriga remissinstanser ha icke ansett sig kunna tillstyrka förslaget oförändrat. Såväl överbefälhavaren som chefen för armén har sålunda var för sig framlagt förslag till ett i förhållande till värnpliktskommitténs förslag modifierat uttagningssystem. Det av överbefälhavaren framlagda förslaget går i huvudsak ut på att vid inskrivningen skall verkställas endast en preliminär på inskrivningsprov och uppgifter om examina etc. grundad uttagning, under det att den definitiva uttagningen skall verkställas först efter en till två månaders tjänstgöring och grundas jämväl på befälets omdöme om vederbörandes lämplighet och på resultatet av under tjänstgöringen företagen

exploration. Enligt det av chefen för armén framlagda förslaget skulle hela gruppen studenter och likställda icke obligatoriskt uttagas till underofficersutbildning, utan även denna grupp borde underkastas exploration vid inskrivningen. Övriga remissinstanser ha särskilt starkt kritiserat det föreslagna explorationsförfarandet, vilket man menar icke kan läggas till grund för uttagningen.

Departementschefen ansluter sig i huvudsak till arméchefens förslag. Han förklarar sig icke kunna dela värnpliktskommitténs uppfattning, att gruppen studenter och likställda i sin helhet skall åläggas obligatorisk underofficersutbildning, och förordar därför, att även dessa värnpliktiga skola undergå inskrivningsprov och exploration vid inskrivningen. I övrigt finner han sig därför böra föreslå, att värnpliktskommitténs förslag nu prövas. Han säger sig dock vara väl medveten om att vissa svårigheter komma att uppstå, i varje fall till en början, vid realiserandet av förslaget.

Det föreslagna explorationsförfarandet skulle, såsom ovanstående redogörelse visar, intaga en central och utslagsgivande plats såväl i det av värnpliktskommittén utarbetade uttagningssystemet som — än mer — i det system som departementschefen förordat. Uttagningssystemets effektivitet skulle därför komma att i mycket hög grad bero på tillförlitlighetsgraden hos explorationen.

Den utformning, som värnpliktskommittén givit explorationen, har såsom ovan nämnts blivit föremål för stark kritik under remissbehandlingen. Vi kunna i detta sammanhang hänvisa till de av försvarets sjukvårdsstyrelse, försvarets personalbehandlingsutredning och institutionen för psykologi och pedagogik vid Lunds universitet avgivna yttrandena. Samtliga dessa yttranden äro eniga i sina starka tvivel på ändamålsenligheten av den av värnpliktskommittén föreslagna utformningen av explorationen. En tid av 12—15 minuter anses vara alldeles för kort, och det förfarande med kursutbildade officerare som exploratörer, som värnpliktskommittén på grund av den rådande bristen på utbildade psykologer föreslagit, anses ävenledes mindre ändamålsenligt. Den psykologiska expertisen anser enligt vad under hand inhämtats, att minimitiden för en exploration av här avsedd karaktär bör vara 4—5 timmar och då under förutsättning, att explorationen utföres av en erfaren psykolog. En tillförlitlig grund för det psykologiska bedömande, varom här är fråga, torde dessutom först erhållas efter det att man haft tillfälle att studera även vederbörandes militära beteendemönster.

Mot dessa synpunkter, vilka vi anse tungt vägande, kan anföras, dels att bristen på psykologiskt utbildad personal åtminstone för närvarande hindrar genomförandet av en ur psykologisk-vetenskapliga synpunkter tillfredsställande exploration, vilken dessutom skulle ställa sig avsevärt dyrare än den nu föreslagna, dels att en "uppskjuten" exploration skulle påverkas av maskning från de värnpliktigas sida. Dessa invändningar synas ha varit avgörande för departementschefen. För vår del skulle vi, vad beträffar den

första invändningen, vilja framhålla, att även vi visserligen anse, att denna är fullt befogad. En ur psykologisk-vetenskapliga synpunkter tillfredsställande exploration måste under rådande omständigheter anses mycket svår att uppnå. Men problemet måste i detta läge gälla, hur man med hänsyn till de rådande omständigheterna skall utforma uttagningssystemet, så att ett så fullgott och rättvist urval som möjligt erhålles. För lösandet av detta problem är det av departementschefen förordade uttagningssystemet icke tillfredsställande. Vi skulle i detta sammanhang vilja inskjuta, att man vid utformandet av uttagningssystemet inte borde fästa så avgörande vikt vid explorationen som departementschefen synes göra. Med hänsyn till de personella och organisatoriska svårigheterna och även kostnaderna kan den sannolikt icke ge mera än vissa kompletterande data om vederbörandes personliga förutsättningar och förhållanden av betydelse i detta sammanhang. Det måste därför vara av ett givet värde att vid bedömningen av den värnpliktiges förutsättningar som befäl förutom om resultaten av testning och exploration även ha någon vetskap om hans s. k. militära beteendemönster.

Vad så den andra invändningen angår, må det framhållas, att risken för maskning får anses relativt liten under den första tiden av tjänstgöringen. Det är dock uppenbart, att man vid valet av uttagningssystem måste räkna med den s. k. maskningsfaktorn och att det ur denna synpunkt kan vara försvarligt att förlägga hela uttagningen till inskrivningstillfället. Den senaste tidens erfarenheter peka emellertid på att maskningen är på retur. Man torde vidare kunna utgå från att, i och med att insikten växer om det allvarliga läge, vari vi befinna oss, vi ha att vänta större förståelse från de värnpliktigas sida för militärtjänstgöringen och dess krav.

Enligt vår mening har departementschefen tagit alltför stor hänsyn till maskningsrisken, varigenom det av honom föreslagna uttagningssystemet fått en utformning, vars ändamålsenlighet av skäl, som ovan refererats, kan ifrågasättas. Vi anse det således icke lämpligt, att uttagningen vid inskrivningstillfället göres definitiv. Denna första exploration, som med hänsyn till bristen på utbildade psykologer tills vidare må utformas i huvudsak enligt de i propositionen angivna linjerna, bör därför kompletteras med erfarenheterna från den första tjänstgöringstiden. Med hänsyn till maskningsrisken bör denna observationstid icke utsträckas längre än vad ur psykologiska synpunkter kan anses som ett minimum. Härför torde en tid av två till fyra veckor vara tillräcklig.

Vi förutsätta vidare, att protokollet från första explorationstillfället hålles hemligt för dem som utföra den följande observationen. Vi vilja heller icke utesluta möjligheten av att en mera omsorgsfull exploration vid observationstidens slut bör utföras. Resultatet av den första explorationen kan då jämföras med den senare prövningen. Endast i huvudsak samstämmiga resultat böra härvid avgöra, huruvida vederbörande skall uttagas till underofficersutbildning eller icke. Genom denna jämförelse bör även en erfaren-

hetsmässigt grundad bedömning av tillförlitlighetsgraden av den första explorationen möjliggöras.

Vi utgå från att det nya uttagningssystem, som nu avses träda i kraft, tills vidare endast blir föremål för försöksverksamhet och att den definitiva utformningen kommer att fastställas med ledning av de så vunna erfarenheterna.

Med stöd av vad ovan anförts få vi hemställa,

att riksdagen med ändring av vad Kungl. Maj:t föreslagit i propositionen nr 224 måtte för sin del besluta, att uttagningen av värnpliktiga till underofficersutbildning måtte utformas i enlighet med ovan angivna riktlinjer.

Stockholm den 29 april 1950.

Sven Wedén.

A. Widén.

Bengt Sjölin.